

НЕДЕРЖАВНІ ФОНДИ ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В СИСТЕМІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

*К. В. Савченко, канд. екон. наук,
Сумський державний університет, м. Суми*

У статті на прикладі недержавних пенсійних фондів розглядаються особливості функціонування недержавних фондів цільового призначення. Визначено основні чинники, що впливають на їх ефективне функціонування в контексті реалізації стабілізаційної політики та запропоновано подальші напрямки розвитку.

Ключові слова: *стабілізаційна політика, фонди цільового призначення, недержавне пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди, заощадження.*

В статті на прикладі негосударственных пенсионных фондов рассматриваются особенности функционирования негосударственных фондов целевого назначения. Определены основные факторы, которые влияют на их эффективное функционирование в контексте реализации стабилизационной политики, и предложены последующие направления развития.

Ключевые слова: *стабилизационная политика, фонды целевого назначения, негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственные пенсионные фонды, сбережения.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Висока залежність фінансової системи від зовнішніх та внутрішніх впливів робить її нестійкою та підвладною ризикам. Системний характер зазначених ризиків потребує комплексного підходу до забезпечення фінансової стабільності країни шляхом подальшого розвитку фінансової системи, проведення виваженої державної стабілізаційної політики, спрямованої на забезпечення базових параметрів життєдіяльності та розвитку особи і суспільства. Це призводить до необхідності розроблення системи заходів щодо концентрації коштів з метою забезпечення державою покладених на неї завдань та функцій. Бюджет як основний централізований фонд фінансових ресурсів та запасів держави акумулює кошти, які частіше за все знеособлені, тобто не передбачають цільового характеру їх використання. Тому у держави можуть бути певні видатки, які мають особливе значення та повинні мати відповідне гарантоване фінансове забезпечення, що і є причиною створення фондів цільового призначення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що актуальність проблеми пояснюється недостатньою кількістю наукових досліджень з питань створення та розвитку цільових фондів фінансових ресурсів. Так, особливості функціонування загальнодержавних фондів фінансових ресурсів досліджували такі автори, як О. Васирик, В. Опарін, К. Павлюк, В. Тропіна, С. Юрій, М. Федосов та ін.; специфіку становлення та діяльності недержавних пенсійних фондів вивчали О. Бачинська, Ю. Вітка, І. Динь, О. Кравчук, Н. Ковальова, М. Лазебна, І. Новікова та ін. Позитивно оцінюючи їх внесок у вирішення питань розвитку цільових фондів грошових коштів, слід зазначити про необхідність подальшого поглибленого дослідження проблем їх діяльності з урахуванням післякризового відновлення економіки.

НЕВИРШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Ефективна діяльність та подальше стійке зростання економіки України неможливі без належного ресурсного забезпечення, що, у свою чергу, вимагає коригування державної політики в напрямку впровадження комплексу стабілізуючих та стимулюючих важелів. Тому одним із завдань економічної політики має бути забезпечення реальної дієвості ринкових важелів досягнення макроекономічної збалансованості шляхом поєднання зусиль держави і механізмів самоорганізації ринку. Вирішальну роль у реалізації даної проблеми повинні виконувати фонди цільового призначення, які можуть створюватися як централізовані загальнодержавні фонди, так і у вигляді фондів окремих самостійних недержавних установ, як приклад – недержавні пенсійні фонди.

Метою статті є дослідження необхідності та особливостей діяльності недержавних фондів цільового призначення в контексті реалізації стабілізаційної політики, висвітлення загальних проблем, що виникають при цьому, та визначення основних напрямів їх вирішення.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ

Як відомо, загальнодержавні фонди фінансових ресурсів цільового призначення є самостійною ланкою сфери державних фінансів. Необхідність їх створення зумовлена функціями й роллю держави в регулюванні і забезпеченні сприятливих економічних умов для діяльності підприємницьких структур та реалізації системи соціального захисту населення. Слід зазначити, що в Україні у складі державних фінансів виділяють державні цільові фонди соціального спрямування, що діють на постійній основі, мають самостійні джерела надходжень і здійснюють видатки незалежно від бюджету країни [3]. Діяльність таких позабюджетних фондів зумовлена потребою в наданні певних соціальних гарантій населенню у разі досягнення непрацездатного віку, втрати працездатності, годувальника, роботи, настання стихійного лиха та інших непередбачуваних подій. Однак ситуація, що склалася в Україні в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування і, зокрема, пенсійного забезпечення населення потребує докорінних змін на ринку пенсійних послуг. Прогнозовані зміни діючої системи пенсійного забезпечення на нову страхову трирівневу пенсійну систему, яка склалася та успішно функціонує у багатьох розвинених країнах світу, не дали позитивних результатів, а реалізація Стратегії розвитку пенсійної системи, прийнятої в 2005 році, майже припинилася. Тому забезпечення збалансованості економічних і соціальних інтересів держави полягає у посиленні стимулів до праці, детінізації та зростанні заробітної плати, гарантуванні громадянам України пенсій, адекватних їх праці та підвищенні рівня доходів осіб пенсійного віку, заохочення заощаджувати на старість застрахованих осіб, диверсифікувати джерела фінансування пенсій шляхом поєднання внесків на соціальне страхування та обов'язкових і добровільних накопичень. Складовою реалізації державної політики у цьому напрямку є впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення, провідну роль в якому відіграють недержавні пенсійні фонди (далі НПФ). Слід зазначити, що система недержавного пенсійного забезпечення є складовою фінансової системи держави, на її розвиток вагомий вплив мають зміни показників соціально-економічного розвитку країни.

Аналізуючи обсяги пенсійних активів, накопичених приватними фондами 13 найбільших ринків світу за 2005-2010 рр., слід відмітити те, що їх сума коливалася в межах 20-25 трлн доларів США, а станом на 01.01.2010 р. цей показник становив 23,3 трлн доларів США (табл. 1) [2]. Частка загальних пенсійних активів у вартості ВВП найбільших країн

світу в середньому становила 70 %. Активи накопичувальної системи України становлять близько 0,1 млрд доларів, або 0,1 % від ВВП. Порівнюючи структуру активів українських НПФ з НПФ країн світу, слід звернути увагу на невідповідність її світовим тенденціям. Так, якщо на розвинутих ринках капіталу пенсійні фонди передусім інвестують в акції (у середньому 54 %) і облігації (у середньому 28 %), то в Україні найбільша питома вага вкладів 53 % припадає на вклади в депозити, банківські метали, нерухомість та інші активи, не заборонені законодавством України, що є не зовсім раціональним з позиції інвестиційної стратегії.

Отже, недержавні пенсійні фонди сприяють створенню національного ринку капіталу; дозволяють сформувати постійний потік довгострокових позабюджетних інвестицій у національну економіку; перетворюють заощадження на інвестиції; допомагають вирішувати проблему зменшення дефіциту державного бюджету за рахунок зменшення витрат на пенсійне забезпечення населення; сприяють зростанню зайнятості у галузях, що інвестують кошти пенсійних фондів.

Система накопичувального пенсійного забезпечення в Україні ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат [5].

Таблиця 1 - Обсяг та структура активів недержавних пенсійних фондів станом на 01.01.2010 р. [2]

Країна	Сума активів НПФ, млрд грн	У відсотках до ВВП	Структура активів, %			
			акції	облігації	інші активи	готівка
Нідерланди	990	120	28	48	23	1
Швейцарія	583	113	27	36	29	8
США	13196	93	61	19	20	-
Австралія	996	93	57	13	22	8
Канада	1213	84	49	26	22	3
Великобританія	1791	80	60	31	6	3
ПАР	201	63	62	21	7	50
Японія	3152	61	36	55	7	2
Ірландія	102	43	59	24	7	10
Гонконг	85	41	62	23	-	15
Бразилія	392	22	72	21	7	-
Німеччина	411	12	32	62	4	2
Франція	178	6	33	46	12	9
Україна	0,1	0,1	9	35	53	3
Усього	23290	70	54	28	16	2

Недержавні пенсійні фонди є важливим доповненням до системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення України, оскільки передбачають безпосередню участь громадян у формуванні розміру власних пенсійних виплат на майбутнє, що дозволяє їм виконувати соціально-захисну функцію. Однак, як показують розрахунки, середній розмір пенсійних активів в Україні на одного учасника не перевищує 2 тис. грн, а щомісячний приріст пенсійних активів становить 28,5 грн. Враховуючи те, що 56,1 % учасників НПФ є громадяни старші 40 років, обсяг їх майбутніх пенсійних накопичень у розрахунку на одну особу складе приблизно середню місячну заробітну плату. Частка працездатного населення, охопленого системою недержавного пенсійного забезпечення, не перевищує 3 %. Це свідчить про низьку ефективність діяльності НПФ на сучасному етапі [1].

Одним з основних завдань існування накопичувальної пенсійної системи поряд із соціальною складовою є формування потужного інвестиційного ресурсу, здатного стабілізувати внутрішню ситуацію у фінансовій сфері та забезпечити додаткову стійкість у період фінансових криз. Важливість функціонування НПФ підтверджується можливістю виконувати функції інституційних інвесторів на фондовому ринку, що реалізується через механізм залучення та вкладання інвестиційних ресурсів довготермінового користування у різні сфери та галузі економіки і, таким чином, створювати додаткові фінансові можливості для стабільного зростання економіки в цілому. У той самий час частка активів вітчизняних НПФ у загальній капіталізації фондового ринку становить лише 0,5 %, а показники обсягів грошових коштів, залучених НПФ порівняно з іншими інституційними інвесторами, є вкрай незначними.

Основними факторами, що спричиняють таку ситуації на ринку пенсійних послуг, є: відсутність реальних реформ у пенсійній системі; недостатня обізнаність громадян із засадами діяльності НПФ; низький рівень довіри до даного інституту; обмеженість фінансових ресурсів населення; низькі розміри заробітної плати та інших соціальних трансфертів; регіональна диференціація за доходами; зростання чисельності безробітних працівників [4]. Серед причин, що стримують розвиток недержавних пенсійних фондів з позиції роботодавців, слід також відзначити нестабільність бази доходів підприємств; регіональну диспропорцію та нерівномірність структури промислового виробництва; недосконалість законодавчого регулювання; нерозвиненість фінансових ринків та відсутність умов для довгострокового інвестування пенсійних активів. Тому дієвим чинником мотивації учасників НПФ могло б стати співфінансування пенсійних внесків працівником та роботодавцем за ініціативи самого працівника чи підприємства. Неможливість забезпечити вимоги щодо диверсифікації активів НПФ пов'язана з низькою їх активністю щодо отримання пенсійних внесків і, як наслідок, малою сумою накопичень. Крім того, забезпеченню диверсифікації заважає і недостатня кількість фінансових інструментів інвестиційного класу, які мають право придбавати пенсійні фонди [6]. Тому одним з аспектів подальшого розвитку НПФ є законодавче уточнення інструментів та напрямів інвестування пенсійних активів. Гарантованість регулярних надходжень грошового ресурсу до обов'язкової накопичувальної системи повинна бути використана на благо майбутнього пенсіонера шляхом стимулювання реального сектору національної економіки через надійні фінансові інструменти.

Реформування пенсійного забезпечення має створити належні умови для підвищення рівня пенсій, раціонального перерозподілу функцій між державою, роботодавцями і працюючими щодо соціального захисту громадян похилого віку, а також залучити накопичувальні пенсійні кошти для реалізації стабілізаційної політики економіки України.

ВИСНОВКИ

Світовий досвід свідчить, що ефективне функціонування НПФ значною мірою залежить від відпрацювання всіх взаємозв'язків між пенсійним забезпеченням, фіскальною та інвестиційною політикою. НПФ є засобом додаткового пенсійного забезпечення, надають людям можливість накопичувати свої заощадження для використання їх після виходу на пенсію, створюють умови для подальшого розвитку ринку цінних паперів, розподілу капіталу між сферами виробництва, забезпечують стабільність функціонування економіки.

SUMMARY

UNSTATE SPECIAL FUNDS IN THE SYSTEM OF STABILIZATION POLICY REALIZATION IN UKRAINE

*Savchenko K. V.,
Sumy State University, Sumy*

In the article on the example of unstate pension fund the features of unstate funds functioning are examined. Certainly basic factors that influence on their effective functioning in a context of stabilization policy realization and subsequent directions of their development are offered.

Key words: *stabilizing policy, special funds, unstate pension providing, unstate pension fund, savings.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конопліна Ю.С. Соціальне страхування [Текст] : навчальний посібник / Ю.С. Конопліна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 224 с.
2. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на неефективному фондовому ринку: приклад України [Електронний ресурс] / С. Брагін, О. Макаренко. – Режим доступу: <http://fundmarket.ua/experts/nyedyerzhavn-pyensyn-fondi-na-nyeyefyektivnomu-fondovomu-rinku-priklad-ukrani-20110215145731>.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>.
4. Аналітичний огляд діяльності інституційних інвесторів на фондовому ринку України за 9 місяців 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/institut_invest_3kv2010.pdf.
5. Новікова І. В. Проблеми та напрями розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні [Текст] / І. В. Новікова // Науковий збірник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – 2007. – Вип. 3, Т. 2. – С. 444-447.
6. Рибак С. О. Інституційні інвестори фінансової системи: сучасний стан та перспективи розвитку / С. О. Рибак, О. П. Коваль // Фінанси України. – 2010. – № 10 (179). – С. 60-64.

Надійшла до редакції 14 жовтня 2011р.